Euskalerriko arte zaarraren sustraiak, Santimamiñe-ko aitzuloan

Bizkaiko Kortezubi erriaren lurretan arkitzen daSantimamiñe deritze zaion aitzulo aipatua, Basondo auzoan. Arzulo au, troskaz ondo ornitua da eta orrek ematen dio gutxi bezelako edertasuna izatea. Baña, bere fama ez dio edertasun orri zor; baizik, bere barnean dituan arriaroko pintureri.

Arriaroko Magdaleniense garaikoak dira. Baña garai ontako pintura zaarren denborakoa; 18.000-tik 20.000 urtera kalkulatzen zaizkie, izango dituztela. Kolore bat bakarrik dute: beltza. Pintura errupestre oietan polikromia sartu aurretikoak. Au da: Lascaux, Altamira, Niaux, Pech-Merle eta oietan agertzen diran kolorezkoak baño leenagokoak. Ta, orregaitik, arkeoloji aldetik balore berezi bat dute. Santimamiñe, Venta Laperra, Las Monedas eta oietan arkitzen diran pinturak izan bai ziran oñarri arriaroko arte aren jarraipenetan.

Orregatik, duen garrantzia ikusirik, penagarria izan da Museo San Telmon iriki berri duten "Museo del Hombre Vasco" sail orretan, ainbeste tokitako pinturen azalpenak jarri dituztelarik, Santimamiñe-korik ez ipintea. Gañera, jakinik era zear orretan ezagutzen dan beorrik bikañena Santimamiñekoa dala. Oraindik denboraz daude eta uste dut aintzat artuko dutela baztertxoren batean Santimamiñeko irudiren bat jartzeko. Usterik, denborarekin, bai arkeologoentzat edo bai turistentzat, Orio-koarekin izan lezakean ar-eman estuari geiago lagunduko diola. Ingurukook alkarri laguntza ori ez badiogu ematen, auzokoak ez dira etorriko laguntzera.

Pintura oiek 1916-an billatu ziran, eta 1918-an egin ziran lenengo azterketak Aranzadi, Barandiaran eta Eguren jaunen agindupean, Bizkaiko Aldundegiaren laguntzarekin. Eta, orain arte aztertu diran lurretan erdiko arriaroaren asierara arte eldu dira.

Magdaleniense garaia izango da noski gizona eizatik eta arratzatik bizi izan zan garai guzietan aurreratuena eta arriaroko kulturetan aberatsena. Pinturetan ez-ezik arrizko eta ezurrezko tresnetan ere nabari da Magdaleniense ortan zuten aurrerakuntza. Kultura zaar orren lorratzat Frantziako Dordoñatik Asturiaseranok arkitzen dira. Arkeologo batzuek Cultura Franco-cántabra izenez ezagutzen dute, eta kultura orren biotza sarkaldeko Pirineoa da, Euskalerria bere barnean duala. Barandiaranek dio, kultura onetan, asi Dordoñatik eta Asturias eraño senidetasun berezi bat arkitzen dala alkarren teknika estiloetan, armetan, tresnetan eta bestelao zenbait gauzatan, eta olturen batasun bat ere nabaitzen dala artearen kezketan bezela. Ta, garbi adierazten dutela bizibide berdiñeri lotuak giro fisiku batean, agiriaz gizarte artu-emanak oso estuak eta iraunkorrak izan zirela alkarrekiko.

Orregaitik: gauza interesantea da onetzaz ere zerbait arduratzea, ta batez ere Santimamiñe ezagutzea. Aitzulo ontara bizita bat aski da arriaroko kultura ta prolemen giltzarekin jabetzeko. Magdaleniense garaia gol arriarokoa da eta bere denbora, gutxi gora-bera, orain 12.000 urtetik 30.000 urterañо kalkulatzen da. Europa erditik salkaldera zabaldua zan, eta batez ere Dordoñatik Asturiasera arkitzen da bertako aberastasunik aundiena. Euskalerrian aitzulo askotan billatzen dira bere azterranak eta periodo ortako une guziak agiri dira, aipatuenak Isturitz, Etxeberri, Aizbitarte, Sasiziloaga, Altxerri, Urtiaga, Leze-txiki, Goikolaua, Lumentxa, Bolinkoba, Venta Laperra ta abar, beren artean aipagarriena Santimamiñe dala. Santimamiñek bai ditu pinturarik ederrenak. Garai onen beste jakingarri bat da Mamut eta Ursus spelaeus (arzuloetako artza) orduan suntzitu zala, ta beren ezurrak ugari billatzen dira.

Magdaleniensean, arrizko arma eta tresnez gañera, ezurrezko gauzak ere obeto lantzen zituzten, batez ere arpoi eta azkona puntak egitean. Aintziñagoko denboretan asi ziran pinturak, emen izan zuten edertasunik bikañena. Zaldiak, basauntzak, orkatzak, bisonteak, basurdak, artzak eta abar ziran gizonak eizan iltzen zituztenak, ta oiek dira errupestre pinturetan ere ugarien agertzen diranak.

Santimamiñeko pinturarik geienak, sarreratik 70 metro ingurura daude, zear-zulo batean. Agiri dira: zezena, basurdea, artza, orkatza, basauntzak, zaldiak eta batez ere bisonteak. Amezortzi bisonte daude guztira. Baña, beor bat da Magdaleniense garai zarrean ezagutzen danik onenetakoa. Begien aurrekaldean ikusita ere siniskaitz zaigu nola egin zitekean orren ondo. Ez bakarrik ondo, baizik bere inguruan dauden bisonteen antzera, estilizatua da, batez ere oñetan eta oñen apatxetan garbi agiri da estilizazio ori. Adierazten duelarik garai artarako gizonak bazuela gogoaren bearrak eraginikako expreziozko sentipena. Arrigarri zaigu nola ditekean ain denbora aurreratuetan orrelako estetika billatzea. Batez ere, kontuan izaten badegu, orduango gizon aiek buruz egin zituztela dibuju oiek; muestra gabe.

Santimamiñek ongi merezi du euskal kulturarekin arduratzen diran guzien bisita. Gañera, orain, argi elektrika jarri dutenetik dagoan aukerarekin.

Kortezubi Gernikatik lau kilometrora dagoan erritxo bat da, bere illerri zaarra, eleizaren alboan, egal zabal batekin estaldurik duela. Oitura zaarrekoa baita ildakoeri eleizpean lur ematen; eleizak bete ziranean asi ziran kanpoan illerriak egiten, baña Kortezubin, agiri danez, kanpokaldetik ere estalpea bear zuan eta eleizari egalak luzetzen jarraitu zuten. Beste gauza jakingarri bat, eleizako ateak barrukaldetik daraman ur-bedinkatu ontzia da, erromaniku kapitel batekin egiña ta ormari barnean sartua. Lenagoko eleiza zaarraren agiria noski.

Gernikatik joanaz, Kortezubira eldu baño lentxuago dago eskubirako bide bat, eta Bañu-etxearen ondotik igaroaz Lezika baserriraño allegatzen da. Baserritik belaxe dago arzuloa. Lezika baserri onetan gordetzen dute Santimamiñeko giltza, ta bertako semeak egiten du erakusle. Oso ongi gertatua dago edozeñi adierazteko pinturen berri ta baita arriaroko berri ere. Eztu alperrik izan Barandiaran maixutzat.

Gauza batekin gaude seguru, iñor eztala damutzen bertara egiten duan osterarekin Zu ere, irakurle, baldin ezagutzen ez baduzu, joan zezake aitzulo zoragarri au ikustera. Nornai joteko bezela gertatua dago, argi ta guzi. Ta, gure erriaren agiri zaaretako gauzarik berezienak an arkituko dituzu.

JUAN SAN MARTIN

GURE KONTSEJUA DA

ZOAZ Anjelita Martínez'enera

BITXITEGIA

Au da euskaldunen etxea. Bertan arkituko dituzu salg... merkeak eta balio ta iraupen aundikoak.

Plaza de Guipúzcoa, 11 SAN SEBASTIAN

"ZERUKO ARGIA" - Oquendo, 22 - SAN SEBASTIAN
FRANQUEO CONCERTADO N.º 37 21
D. JUAN ZULAICA
Teologado de Aranzazu
...ATE

"Gráficas Navarras, S. A." - Pamplona
España'n egiña D. L. NA. 80-1963